

елементами слід перемножити на період, протягом якого вони відволікаються в тих чи інших позиціях оборотних активів.

Висновки. Охарактеризовані методи дають можливість лише приблизно розрахувати прогнозну потребу в коштах для фінансування оборотних активів. На практиці ж на обсяг потреби в капіталі впливають дуже багато чинників, які неможливо наперед визначити. Як наслідок, фактична потреба в коштах може коливатись як у бік збільшення від прогносної, так і навпаки. За наявності надлишку обігових коштів їх слід ефективно використовувати, укладаючи в короткострокові прибуткові активи. У разі дефіциту коштів слід мати в резерві перелік заходів із метою покриття додаткової потреби в капіталі. Рівень ефективності фінансово-господарської діяльності буде тим вищим, чим меншою є потреба в капіталі для фінансування заданого обсягу виробництва та реалізації продукції.

Список літератури

1. Поддєрьогін, А. М. Фінанси підприємств [Текст] : підручник / А. М. Поддєрьогін ; за наук. ред. А. М. Поддєрьогіна. – 3-тє вид. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
2. Оферт, К. Фінансування практичного господарства [Текст] : підручник / К. Оферт. – Гамбург, 1999. – 359 с.
3. Терещенко, О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст] : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
4. Опарін, В. М. Фінанси (Загальна теорія) [Текст] : навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.
© Р.М. Бугріменко, Л.І. Безгінова, 2011.

УДК 339.16.012.24

Н.М. Ткаченко

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МЕТОДІВ ПОТОЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБОРОТУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Розглянуто та систематизовано методи планування як найважливіші елементи загальної системи планування на рівні підприємства та визначено галузі застосування різних їх видів під час обтрунтування поточного плану роздрібного товарообороту.

Рассмотрены и систематизированы методы планирования как важнейшие элементы общей системы планирования на уровне предприятия и определены области применения различных их видов при обосновании текущего плана розничного товарооборота.

The methods of planning as the most important elements of the common system of planning on the enterprise's level are examined and systemized and the fields of application of their different types using the current plan of retail trade turnover substantiation are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для реалізації стратегічних цілей і вирішення поточних і перспективних завдань, а також проведення процесу планування в цілому підприємство торгівлі повинно мати якісне методичне забезпечення. Методичне забезпечення планування включає різні методи, способи і робочі прийоми.

У практиці планування господарської діяльності, безпосередньо під час розробки плану роздрібного товарообороту, використовують широкий спектр методів планування. Проте, ці методи повинні: по-перше, бути адекватними зовнішнім умовам господарювання, особливостям різних етапів процесу становлення та розвитку ринкових відносин; по-друге, якнайповніше враховувати профіль діяльності об'єкта планування та різноманітні засоби досягнення основної мети; по-третє, відповідати видовим ознакам плану, що розробляється [1, с. 102].

Методи планування на підприємстві торгівлі значною мірою визначають науково-технічний рівень планування, якість планів зокрема, і є сполучною ланкою між сьогоденням і майбутнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи планування постійно й інтенсивно досліджуються та удосконалюються вченими. У працях таких авторів, як Г.М. Тарасюк, І.А. Кутазова, Ж.Г. Шумак, Л.А. Одинцова та ін. зазначається економічна необхідність їх застосування у вирішенні конкретних завдань, спрямованих на досягнення цілей підприємства, доцільність їх комплексного та раціонального підбору в процесі планування основних результативних показників.

Мета та завдання статті. Метою написання статті є розгляд методів планування, як найважливіших елементів загальної системи планування на рівні підприємства торгівлі та визначення сфери застосування різних їх видів для обґрунтування поточного плану роздрібного товарообороту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методи планування, починаючи з останньої чверті ХХ ст. і першого десятиліття ХХІ ст., збагачуються й удосконалюються прискореними темпами [2]. Цього вимагає навколишнє середовище і внутрішній стан підприємств.

Найчастіше «метод» означає спеціальні прийоми науки. За роз'ясненням тлумачного словника термін «метод» означає систематизовану сукупність кроків, дій, які необхідно зробити, щоб вирішити певне завдання або досягти певної мети [3].

У різних авторів своє бачення цього поняття, виходячи зі сфери використання. Так, у роботі Ж.Г. Шумак визначення «методу» приводиться у такому формулюванні: «это правила подхода к решению конкретной задачи, к изучению явлений и закономерностей развития экономики, раскрытия их сущности» [4]. Інший сенс вклав у визначення «методу» М.Д. Пецкович, він пише: «метод – це спосіб дослідження, який визначає підхід до об'єктів, що вивчаються, шлях наукового пізнання і встановлення істини» [5]. Сенишин О. обґрунтовує термін так: «методи – це способи, прийоми, які використовуються при розробці прогнозів, планів і програм. Вони, в свою чергу, виступають у якості інструменту, який дозволяє реалізувати методологічні принципи планування» [6]. Фадєєва О.С. [7] зазначає, що за допомогою методів реалізується основний зміст управлінської діяльності. Тарасюк Г.М. [1] підкреслює, що метод зводиться до сукупності певних способів, прийомів, норм пізнання і дії. Він виступає системою точних вказівок, що визначають процес теоретичної і практичної діяльності, що веде від вихідних даних до бажаного результату.

Узагальнюючи вищенаведені наукові висловлювання, під методом планування слід розуміти формалізовані інструменти, способи і прийоми, які дозволяють на основі відповідної обробки інформації, якісно і кількісно визначати перспективи розвитку підприємства на майбутній період.

Для методів планування характерним є багатогранність і багатофункціональність. Їх різноманітність зумовлено:

- а) галузевими особливостями функціонування підприємств;
- б) періодичністю планування;
- в) різноманітністю планованих показників і ін.

Різні автори розставляють різні пріоритети в системі методів планування. По-перше, більшість вчених-економістів найчастіше виділяють такі методи планування, як балансовий, нормативний, економіко-математичні. З їх допомогою розраховують і визначають багато показників у діяльності підприємств. По-друге, в умовах нестабільності та мінливості для встановлення більш об'єктивної інформації про діяльність підприємств фахівці використовують велику методичну базу, куди нерідко включені і методи «західного» походження.

Так, наприклад, І.А. Кугазова [8] у сфері роздрібної торгівлі поряд з балансовим, нормативним та економіко-математичними методами розглядає дослідно-статистичний, евристичні та метод бюджетування. Про метод бюджетування пишуть і такі автори, як В. Мамченко та Д. Бабік Вони зазначають: «бюджет как инструмент планирования представляет собой метод выражения стратегических целей и текущих задач в операционных показателях» [9], тобто в кількісних величинах, що, безсумнівно, сприяє кращому розумінню шляхів досягнення мети.

Проте, на нашу думку, викликає сумнів доцільність особливого виділення методу бюджетування. Очевидним є той факт, що «бюджет» і «баланс» мають аналогічний вигляд і форму, вони складаються з двох частин: включають дані про наявність та надходження різних ресурсів на підприємство ззовні і дані про витрати їх у процесі подальшої роботи. При цьому, балансовим методом (методом бюджетування) визначається пропорційність складових, їх залежність. Звідси, метод бюджетування є різновидом балансового методу.

Далі – евристичні методи. Їх сутність полягає у врахуванні впливу здобутого досвіду, знань, прогнозів. Вони являють собою послідовність приписів або процедур обробки інформації, необхідної для пошуку більш раціональних і нових конструктивних рішень у будь-якому проблемному питанні. Але при цьому, дають умовні, ознайомчі масиви даних. Їх протиставляють формальним методам рішення, що спираються на точні математичні моделі. Таким чином, галузь застосування цих методів обмежена. У процесі планування роздрібного товарообороту підприємств торгівлі вони можуть бути використані для проведення досліджень і загальної оцінки ринку товарів, споживчого попиту, обсягу потреб.

Дослідно-статистичний метод можна віднести до групи евристичних, тому що він базується на обліку колишнього досвіду та дослідженнях статистичної інформації про діяльність підприємства торгівлі і змін у його зовнішньому середовищі. Його галузь застосування досить широка для прогнозування та оцінки можливих варіантів розвитку торговельного підприємства. Але його недоліками є певна суб'єктивність в оцінках і перенесення негативних результатів на майбутнє.

Методи техніко-економічних розрахунків або нормативний дають найбільш точні параметри для планування. Їх сутність полягає у визначенні норм витрат різних ресурсів. Обмеженість застосування цих методів зумовлена складністю розрахунку науково обґрунтованих нормативів на рівні підприємства. Їх використання в умовах

адміністративно-командної економіки часто не відображало досягнутого рівня прогресу, що не сприяло скороченню витрат ресурсів і зниження собівартості товарів. У зв'язку з цим, на жаль, ці методи не отримали широкого розповсюдження.

Одинцова Л.А. [10] у виробничо-господарській діяльності підприємств розглядає п'ять методів планування: нормативний, балансовий, економіко-математичні, програмно-цільовий і факторний. На наш погляд, останні три – це методи однієї групи. Вони передбачають кількісну оцінку ролі і ступеня впливу окремих факторів, явищ, процесів у динаміці змін узагальнюючих показників. Ця група методів безпосередньо пов'язана з дослідно-статистичним і нормативним методами, що дозволяють кількісно описати цілі та напрями розвитку підприємства, і з балансовим методом, що забезпечує визначення необхідних ресурсів для їх реалізації.

Група авторів монографії «Планування в підприємствах і організаціях споживчої кооперації» [11] зазначає, що комплекс методів, що використовуються в плануванні «сприяє забезпеченню якості розроблених планів» [11, с. 15] і виділяє широкий спектр методів планування, спрямованих на прийняття планових рішень. Сюди входять: нормативний, балансовий, розрахунково-аналітичний, програмно-цільовий, факторний, граничний аналіз, дисконтування, оперативно-календарне планування, метод сценаріїв, аналіз чутливості, перевірка стійкості та ін. методи, що обґрунтовують планові рішення. У даному випадку методи планування розглядаються широко й узагальнюють складові планування: етапи, процеси, заходи, а на заключній стадії – затвердження оптимальних рішень у цілому.

Узагальнюючи різні точки зору на види і зміст методів планування та враховуючи особливості функціонування підприємств роздрібної торгівлі, в основу обґрунтування поточного плану роздрібного товарообороту, на нашу думку, слід включити систему взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих методів. Це – балансовий, нормативний, дослідно-статистичний та економіко-математичні методи планування.

Балансовий метод планування – це метод виявлення та забезпечення пропорцій у розвитку підприємства, тобто певних кількісних співвідношень між різними факторами і розвитком економічних показників шляхом побудови системи балансів. У плані роздрібного товарообороту він сприяє встановленню взаємозв'язку і пропорційності між показниками роздрібного товарообороту, товарними, іншими видами ресурсів підприємства і платоспроможним попитом населення на товари. Це дозволяє пов'язати планову суму

продажу товарів з надходження товарів, потребою в товарних запасах і резервах для відшкодування різного роду товарних втрат.

Даний метод забезпечує:

- а) єдність планування на всіх рівнях управління підприємством;
- б) координацію, узгодження та ув'язку різних розділів і показників плану;
- в) виявлення й усунення «вузьких місць» і диспропорцій, розкриття резервів у розвитку показників та їх використання у вирішенні планових завдань;
- г) встановлення необхідних пропорцій і темпів розвитку підприємства.

Нормативний метод планування ґрунтується на визначенні та використанні системи науково обґрунтованих норм і нормативів, що враховують заходи щодо поліпшення матеріально-технічного оснащення, підвищенню торговельно-господарського рівня підприємства, ресурсного потенціалу, продуктивності праці. Цей метод у плануванні роздрібного товарообороту передбачає прив'язку нормативів товарообороту на 1 м² торговельної площі та на одного торгового робітника до конкретних умов роботи підприємства з урахуванням поправочних коефіцієнтів на середню ціну покупок, інтенсивність потоку відвідувачів, завершеність покупки. Нормативний метод дозволяє обґрунтовувати обсяг роздрібного товарообороту і товарних запасів за окремими товарними групами, а також розрахувати ємність споживчого кошика населення.

В основі *дослідно-статистичного методу* лежить вивчення динаміки роздрібного товарообороту в ретроспективному періоді й екстраполяція існуючих тенденцій на майбутнє. Метод вимагає широкої аналітичної обробки, забезпечення зіставлення показників, перш за все, за цінами та умовами здійснення торговельно-господарської діяльності, формами та інструментами державного регулювання торговельної діяльності (зокрема – механізму оподаткування) та ін. Без виконання цих умов даний метод не може дати об'єктивного результату, а за наявності їх, вихідна інформація для планування стає достовірною і точною.

Група *економіко-математичних методів* планування характеризується можливостями оптимізації планових рішень, показників. В основі цих методів лежить моделювання кількісних взаємозв'язків між складними соціально-економічними явищами, торговельними й ін. процесами, які знаходять відображення в конкретних показниках, що дозволяє під час багатоваріантних розрахунків знаходити оптимальні та найбільш ефективні рішення.

Економіко-математичні методи планування роздрібного товарообороту полягають у виявленні математичної закономірності розвитку товарообороту і побудови на цій основі моделі розвитку показника в майбутньому. Економіко-математичне моделювання роздрібного товарообороту здійснюють у кілька етапів, що передбачає розробку планових показників, вибір з них оптимального, що забезпечує вирішення планового завдання та досягнення поставлених цілей.

Схематично застосування цих методів у поточному плануванні роздрібного товарообороту може бути подане таким чином (рис.).

Рисунок – Визначення галузі застосування основних методів планування під час обґрунтування поточного плану роздрібного товарообороту

Висновки. Процес поточного планування роздрібного товарообороту – це складний і багатогранний процес, що вимагає відповідної системи методів. Обґрунтована система методів (рис.),

забезпечує комплексний підхід до процесу планування, що включає етапи від формування інформаційної бази, ув'язування розвитку роздрібного товарообороту з можливостями забезпечення внутрішніми і зовнішніми ресурсами до вибору оптимального варіанта плану. Важливим моментом під час вибору методів планування є зміст і значимість конкретних планових показників, які включаються в план роздрібного товарообороту. Даний підхід буде вивчений у подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Тарасюк, Г. М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством [Текст] : монографія / Г. М. Тарасюк. – Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2006. – 469 с.
2. Калмыков, В. Г. Методология планирования деятельности предприятия в условиях рынка / В. Г. Калмыков, В. М. Киринос // Вісник Придніпровської державної академії будівництва і архітектури. – 2010. – №4–5. – С. 48–59.
3. Толковый словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://ru.wikipedia.org/wiki/Метод>>.
4. Шумак, Ж. Г. Применение методов экономических исследований в производственно-финансовой деятельности предприятий / Ж. Г. Шумак // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – С. 572–574.
5. Пецович, М. Д. Сутність та структурна декомпозиція системи поточного контролювання підприємства / М. Д. Пецович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, Т. 1 – С. 143–147.
6. Сенишин, О. Про структуру методології ділового планування / О. Сенишин // Галицький економічний вісник. – 2005. – № 1. – С. 35–41.
7. Фадеева, А. С. Эффективность и целесообразность использования различных методов управления / А. С. Фадеева // Экономика Крыма. – 2008. – №23. – С. 82–84.
8. Кутазова, И. А. Методические аспекты текущего планирования розничного оборота в торговле [Текст] : дисс. ... канд. экон. наук // И. А. Кутазова. – Новосибирск, 2007. – 188 с.
9. Мамченко, В. Организация планирования и бюджетирования на предприятии / В. Мамченко, Д. Бабик // Бизнес Информ. – 1998. – №6 (226). – С. 34–35.
10. Одинцова, Л. А. Система планирования на предприятии / Л. А. Одинцова // Управление предприятием. – 2002. – №4. – С. 51–55.
11. Планування в підприємствах і організаціях споживчої кооперації: стан і перспективи розвитку [Текст] : монографія / В. В. Іванова [та ін.] ; за ред. А. А. Фастовець. – Полтава : ПУСКУ. – 2008. – 157 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.
© Н.М. Ткаченко, 2011.